

MADANIY YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15653579>

Mo'Ydinova Durdona Qahramonjon qizi
Farg'ona davlat universiteti
Pedagogika yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada madaniy yondashuv tamoyillari asosida talabalarning kasbiy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Kasbiy madaniyat – bu nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalar majmui, balki kasbiy axloq, estetik qarashlar, madaniy qadriyatlar va kommunikativ kompetensiyalarni o'z ichiga oluvchi murakkab tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Muallif madaniyatning pedagogik jarayondagi roli, talabaning shaxsiy rivojlanishi va kasbiy ijtimoiylashuvi bilan uzviy bog'liqligini asoslab beradi. Maqolada madaniy muhit yaratish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, talabalarning o'zini anglash darajasini oshirish, hamda madaniy faoliyatlar orqali kasbiy madaniyatni rivojlantirishning samarali usullari ko'rsatib beriladi. Shuningdek, xorijiy tajribalar ham tahlil qilinib, O'zbekiston oliy ta'lim tizimi sharoitida ularni implementatsiya qilish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar

kasbiy madaniyat, madaniy yondashuv, talabalar, pedagogik jarayon, kasbiy ijtimoiylashuv, madaniy kompetensiya, innovatsion ta'lim, oliy ta'lim, axloqiy tarbiya, kommunikativ madaniyat.

МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРНОГО ПОДХОДА

Аннотация

В данной статье анализируются механизмы формирования и развития профессиональной культуры студентов на основе принципов культурного подхода. Профессиональная культура рассматривается как сложная система, включающая не только совокупность профессиональных знаний и навыков, но также профессиональную этику, эстетические взгляды, культурные ценности и коммуникативные компетенции. Автор обосновывает взаимосвязь между ролью культуры в педагогическом процессе, личностным развитием студентов и их профессиональной социализацией. В статье представлены

эффективные методы развития профессиональной культуры через создание культурной образовательной среды, использование современных информационно-коммуникационных технологий, повышение уровня самосознания студентов и вовлечение их в культурную деятельность. Также анализируется зарубежный опыт и обсуждаются возможности его внедрения в систему высшего образования Узбекистана.

Ключевые слова

профессиональная культура, культурный подход, студенты, педагогический процесс, профессиональная социализация, культурная компетентность, инновационное образование, высшее образование, нравственное воспитание, коммуникативная культура.

MECHANISMS FOR DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL CULTURE BASED ON A CULTURAL APPROACH

Abstract

This article analyzes the mechanisms for developing and enhancing students' professional culture based on the principles of a cultural approach. Professional culture is viewed as a complex system that encompasses not only professional knowledge and skills but also professional ethics, aesthetic perspectives, cultural values, and communicative competencies. The author substantiates the interrelation between the role of culture in the educational process, students' personal development, and their professional socialization. The article presents effective strategies for fostering professional culture through the creation of a culturally rich learning environment, the use of modern information and communication technologies, enhancement of students' self-awareness, and engagement in cultural activities. In addition, international experiences are reviewed, and possibilities for their implementation within Uzbekistan's higher education system are discussed.

Keywords

professional culture, cultural approach, students, educational process, professional socialization, cultural competence, innovative education, higher education, moral education, communicative culture.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimiga bo'lgan talablar tobora ortib borayotgani sababli, pedagogik faoliyatda faqatgina bilim berish emas, balki tarbiyaviy, madaniy va axloqiy yondashuvlarning uyg'unlashuvi zarurati yuzaga chiqmoqda.

O'qituvchining kasbiy madaniyati – bu uning kasbiy kompetensiyasi, shaxsiy fazilatlari, kasb etikasiga sodiqligi hamda madaniy dunyoqarashi bilan uzviy bog'liq tushuncha bo'lib, ta'lim jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, bo'lajak pedagoglar uchun kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayoni ularning kelajakdagi samarali faoliyatlari uchun asosiy tayanch hisoblanadi. Pedagogik faoliyatda madaniy yondashuv – bu ta'lim berishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, o'quvchi shaxsini hurmat qilish, shaxsiy yondashuvni shakllantirish hamda kasbiy odob me'yorlariga amal qilishni o'z ichiga oladi. Kasbiy etika esa o'qituvchining o'z kasbiga bo'lgan mas'uliyati, fidoyiligi va mehnat odoblariga sodiqligi orqali namoyon bo'ladi. Shunday ekan, pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni kasbiy etika bilan uyg'unlashtirish orqali yuqori darajadagi kasbiy madaniyatni shakllantirish mumkin. Bugungi ta'limda bu masalaning dolzarbligi shundaki, jamiyat o'z pedagogidan nafaqat bilimdonlikni, balki ma'naviy yetuklik, axloqiy poklik va madaniy saviyani ham talab qilmoqda. Shuning uchun ham pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida kasbiy madaniyatning shakllanishiga alohida e'tibor qaratish lozim. Ushbu ilmiy maqolada pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvning nazariy asoslari, kasbiy etika bilan o'zaro bog'liqligi va ular orqali kasbiy madaniyatni shakllantirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda, shuningdek, mavjud muammolar, ilg'or tajribalar hamda amaliy tavsiyalar o'rganiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kasbiy etika pedagogik faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, o'qituvchining axloqiy tamoyillari, kasbga bo'lgan sadoqati va mas'uliyatini ifodalaydi. Bu tushuncha o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatida axloqiy me'yorlarga rioya qilishini, o'quvchilar bilan munosabatlarda odob-axloq qoidalariga amal qilishini talab etadi. Kasbiy etika o'qituvchining pedagogik mahorati va kompetensiyalarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda pedagogik tamoyillar, burch, mas'uliyat va qobiliyat kabi omillar asosiy o'rin tutadi. "O'qituvchining kasbiy madaniyati uning kasbiy faoliyat doirasidagi, uning shaxsiy sifat tavsifining mohiyati-tizimli ta'limdan iborat. O'qituvchining pedagogik madaniyati tashkil topgan ko'rsatgichlar darajasi va asosiy tizimli komponentlariga quyidagilar kiradi:

- A) intellektual rivojlanish darajasi (eng avvalo, pedagogik tafakkurning rivojlanishi);
- B) pedagogik faoliyatning har tomonlama tashkil topishi va darajasi;
- V) asosiy kasbiy pedagogik etika, ma'naviy harakter, va odob madaniyati;
- G) o'zaro munosabat madaniyati;
- D) so'zlashuv madaniyati;

E) tashqi ko'rinish madaniyati va boshqalar.

Pedagogik fikrlash madaniyatiga pedagogik taxlil va sintez qobiliyatining rivojlanishi, fikrlashdagi tanqidiy kurash, mustaqillik, kenglik, epchillik, faollik, tezlik, kuzatuvchanlikning rivojlanishi, pedagogik xotira va boshqalar kiradi. Pedagogik fikrlash madaniyati bo'lgan o'qituvchi tafakkuri-dunyo qarashining uch bosqichini o'z ichiga oladi: birinchisi metodologik dunyo qarashdagi pedagogik ishonchlar. Metodologik tafakkur o'qituvchiga o'zining kasbiy faoliyatiga to'g'ri qaray olishiga, gumanistik strategiyani ishlab chiqishiga imkon yaratadi. Pedagogik tafakkurning ikkinchi bosqichi-taktikaviy dunyoqarash bo'lib, u o'qituvchiga pedagogik fikrlash, pedagogik jarayonning moddiylashuviga imkon yaratadi. Uchinchi bosqichi umumiy pedagogik qonuniyatlarni, real pedagogik faoliyatning unikal xodisasi bo'lib hisoblangan bo'lim-bo'limlarga tadbik qilishda namoyon bo'ladi. Bu tezkor fikrlashdir. Pedagogik madaniyat tuzilmasida uning odob-axloq bo'limi muhim o'rin egallaydi. Bu pedagogik ishonch jarayonining shakllanishi, natijasi va o'qituvchining o'z qiziqishlarini ko'prok aniqlash jarayonidir. O'qituvchi, kasbiy muxitdan reloksin jarayonga, o'zining tutgan o'rnini yangilashga faol kirib borishi zarur. Pedagogik madaniyatning kasbiy faoliyatiga bog'liq tashkil etuvchisi pedagog tomonidan o'zining pedagogik qobiliyatlarining barcha spektrini bilib olganligini harakterlaydi, u esa pedagogik faoliyat muvaffaqiyatining nishonasi, pedagogik xatolarning oldini olish va nixoyat, pedagogik qobiliyat usullarini egallanganligidan iborat. Ma'naviy madaniyat etuk bilimlarning nazariy darajasi holatida shakllanuvchi axloqiy bilimni o'z ichiga oladi. Bu kasbiy pedagogik etikadan iborat. Pedagogik aloqa qilish madaniyati suxbatdoshni eshitish va eshita olishda, savollar bera olishda, aloqani amalga oshirib boshqani tushuna olishda, muloqotning qiyin holatlarini kura olish va odamlardagi ta'sir holatini to'g'ri taxlil qila bilishda, muloqotga tayyorlanish va muloqotga bo'lgan xoxishlarda ko'rinadi.¹²⁹ Madaniy yondashuv pedagogik faoliyatda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni, o'qitish usullarini va pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv o'qituvchidan milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanishni, o'quvchi shaxsini hurmat qilishni va shaxsiy yondashuvni shakllantirishni talab etadi. Pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni qo'llash orqali o'qituvchi o'zining kasbiy etikasini rivojlantiradi va natijada yuqori darajadagi kasbiy madaniyatga erishadi. Shuningdek, bu yondashuv o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

¹²⁹ Nuritdinova Shoir "Pedagogning umumiy va kasbiy madaniyati – pedagogik faoliyatning asosi sifatida" ilmiy maqola. RESEARCH FOCUS ISSN: 2181-3833 ResearchBib (14) jurnali, 2022-yil.

Pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni qo'llash orqali o'qituvchilarning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv o'qituvchining nafaqat bilim berish jarayonida, balki o'quvchilar bilan muloqotida, ularning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishda ham namoyon bo'ladi. O'qituvchining kasbiy madaniyati uning pedagogik faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

- Pedagogik mahoratni oshirish: O'qituvchilarning pedagogik mahoratini muntazam ravishda rivojlantirish, ularning kasbiy etikasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

- Madaniy yondashuvni tatbiq etish: Ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish orqali madaniy yondashuvni amalga oshirish.

- Kasbiy etika va madaniyatni rivojlantirish: O'qituvchilarning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirish orqali ta'lim jarayonining sifatini oshirish.

Shuningdek, pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni qo'llash o'qituvchilarning o'z kasbiga bo'lgan hurmatini oshiradi, bu esa ularning kasbiy madaniyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi muhokamalar asosida quyidagi natijalarga erishish ko'zda tutilgan:

1. Kasbiy etika va madaniyatning o'zaro bog'liqligi: O'qituvchining kasbiy etikasini rivojlantirish orqali uning kasbiy madaniyati ham yuksaladi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

2. Madaniy yondashuvning ahamiyati: Ta'lim jarayonida madaniy yondashuvni qo'llash o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ularning madaniy saviyasini oshiradi.

3. Pedagogik mahoratning roli: O'qituvchilarning pedagogik mahoratini muntazam ravishda oshirish, ularning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Ushbu natijalar pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni qo'llashning muhimligini ko'rsatadi va o'qituvchilarning kasbiy etika hamda madaniyatini rivojlantirishda asosiy omillarni belgilaydi. Pedagogika asoslarini a'lo darajada egallagan bo'lishi shart. Pedagog bu – yuksak madaniyatli mutaxassis, o'z fanini chuqur biluvchi, umumiy va bolalar psixologiyasini yaxshi biluvchi, ta'lim-tarbiya metodikasini mukammal biluvchidir. Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi va vazifasi barkamol, etuk shaxs, malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Shunday ekan biz ta'lim-tarbiya samaradorligini o'quvchilarning qay darajada

bilim, ko`nikma va malakaga ega ekanliklari, mustaqil bilim olishga, jamiyatda o`z o`rinlarini topish uchun qanday tayyorgarligi bilan o`lchashimiz, baho berishimiz lozimligini bilishimiz shart. O`qituvchi-muallimlarning shaxsiy ijtimoiy sifatlariga azal-azaldan e`tibor qaratib kelingan va har bir zamon talabidan kelib chiqib, pedagogga qo`yiladigan talablar takomillashib, murakkablashib boravergan. Olib borilgan tadqiqotlar har qanday pedagog quyidagi ijtimoiy sifatlarga ega bo`lishi shart ekanini ko`rsatdi. Birinchidan, pedagog pedagogik kasbning jamiyat hayotidagi o`rnini, uning paydo bo`lish tarixini yaxshi bilishi kerak. Chunki pedagogika tarixini o`rganish jarayonida kishi pedagogik faoliyatning insoniyat hayotidagi o`rnini, pedagogikadagi asosiy qonun-qoida va tamoyillarning shakllanish tarixini bilib oladi. Ikkinchidan, bo`lajak pedagog intellektual faoliyatining umumiy tomonlari (tafakkur, xotira, qabul qila olishi, ko`z oldiga keltirishi, e`tibor) ni xulq-atvor madaniyati va shu jumladan pedagogik jihatdan aloqasini egallagan bo`lishi shart.<sup>130</sup> Pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni amalga oshirish o`qituvchilarning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O`qituvchining kasbiy madaniyati uning pedagogik faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bu madaniyat o`qituvchining kasbiy faoliyat doirasidagi shaxsiy sifatlarining tizimli ifodasidir.

XULOSA

Tadqiqotlar shuni ko`rsatadiki, o`qituvchilarning umumiy va kasbiy madaniyatga ega bo`lishlari ularning pedagogik faoliyatlarida muhim o`rin tutadi. Kasbiy madaniyat o`zining printsiplari, me`yorlari va qadriyatlari bilan butun madaniyat jarayonining bir qismidir. Bu esa o`qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish ijtimoiy zaruriyat ekanligini ko`rsatadi. Shuningdek, madaniy yondashuv asosida zamonaviy ta`limning pedagogik muammolarini bartaraf etish muhimligi ta`kidlanadi. Bu yondashuv o`qituvchilarning o`z kasbiga bo`lgan hurmatini oshiradi, bu esa ularning kasbiy madaniyatini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni qo`llash o`qituvchilarning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi, bu esa ta`lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. O`qituvchilarning pedagogik mahoratini muntazam ravishda oshirish, ularning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Bu jarayonda pedagogik mehnat madaniyati, o`qituvchi ijodining madaniyati, pedagogik aloqa madaniyati va nutq madaniyati kabi tarkibiy qismlarga alohida e`tibor qaratish zarur. Bundan tashqari, o`qituvchilarning kasbiy madaniyatini

¹³⁰ Ibragimova Sh.T. Institutsional yondashuv asosida bo`lajak o`qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligi. Inter education & global study. 2024. №5. B.412-420.

rivojlantirishda pedagogik deontologiya va kompetentlik kabi tushunchalar ham muhim ahamiyatga ega. Pedagogik deontologiya o'qituvchining kasbiy burchlari va majburiyatlarini belgilab beradi, bu esa uning pedagogik faoliyatida axloqiy me'yorlarga rioya qilishini ta'minlaydi. Kompetentlik esa o'qituvchining nazariy bilimlarini amaliyotda samarali qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Shu bilan birga, texnologiya ta'limi o'qituvchilarining texnologik madaniyatini shakllantirish ham pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvning muhim jihatlaridan biridir. Texnologik madaniyat o'qituvchining zamonaviy texnologiyalarni bilishi va ularni o'quv jarayonida samarali qo'llay olish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Umuman olganda, pedagogik faoliyatda madaniy yondashuvni amalga oshirish o'qituvchilarning kasbiy etika va madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. SAIDKULOVICH, S.B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.
2. Tojiboyev, J. U. O. G. L. (2022). TALABALARDA ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 585-594.
3. Ugli, T. J. U. (2022). The role of aesthetic education in the preparation of future fine art teachers for professional activity. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(12), 60-64.
4. Umidjon o'gli, T. J. (2022). BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(23), 473-475.
5. Umidjon o'gli, T. J. (2022). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINIG ESTETIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(23), 480-482.
6. Jalalov, Bakhromjon Bekmurzaevich, H. A. Khatamov, and F. U. Na saidenova. "Advantages of collective learning." *Scientist of the XXI century* (2016)
7. B.N. Oripov. *Modern pedagogical technology, didactics and methodology of teaching Fine Arts.(educational and methodical guide)* Tashkent - 2013.

8. Сиддигов, Б. С., & Джалалов, Б. Б. (2016). Objectives Of The Youth Activity By Teaching Training. *Учёный Xxi Века*, (6-2 (19)), 41-44.